

UCH QIROLLIK DAVRIDA SIYOSIY BOSHQARUV TIZIMI

Nodira Nazarqulova,

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti,

“Sharq mamlakatlari tarixi va antropologiyasi” kafedrası

katta o‘qituvchisi, PhD.

osiyouzturk@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada Uch podsholik davrida (Koguryo, Pekche va Silla) shakllangan siyosiy boshqaruv tizimi hamda ijtimoiy-iqtisodiy tuzilma tahlil qilinadi. Tadqiqotda har uchala davlatda aristokratik sulolalarning hukmron mavqei, markazlashgan boshqaruv tizimining shakllanishi va mansab-daraja tizimlarining o‘ziga xos xususiyatlari yoritilgan. Ayniqsa, Silladagi “suyak-daraja” (kolpum) tizimi, Pekchedagi rangli kiyimlarga asoslangan mansab tizimi hamda Koguryodagi ko‘p bosqichli lavozimlar iyerarxiyasi chuqur tahlil qilinadi. Shuningdek, kengashsimon boshqaruv institutlari – Hvabek, Chongsa-am va aristokratik kengashlarning siyosiy qarorlar qabul qilishdagi o‘rni ochib beriladi. Maqolada Uch podsholik davlatlarining ko‘p markazli tuzilmadan markazlashgan byurokratik tizimga o‘tish jarayoni ham ilmiy asosda ko‘rib chiqiladi.

Asosiy so‘z va tushunchalar: Uch podsholik, Koguryo, Pekche, Silla, siyosiy boshqaruv, aristokratiya, ijtimoiy iyerarxiya, suyak-daraja tizimi, kolpum, mansab darajalari, byurokratiya, markazlashuv, zodagonlar kengashi, Hvabek, Chongsa-am, davlat tuzilmasi, ma‘muriy boshqaruv.

KIRISH

Uzoq davom etgan taraqqiyot jarayonlari va katta sinovlardan so‘ng, Uch Podsholikning barchasi markazlashgan aristokratik davlatlarni barpo etdi. Har uchala jamiyatda ham hokimiyat qirollik poytaxtida yashovchilar qo‘lida jamlandi. Ular orasida esa ayniqsa aristokratik sulolalar – xususan, podsholar va qirolchalar nasllari – qat‘iy iyerarxik ijtimoiy maqom tizimlari orqali berilgan alohida imtiyozlar tufayli siyosiy va iqtisodiy sohalarda, shuningdek madaniy maydonda ham yetakchi o‘rinni egallaganga o‘xshaydi. Demak, Uch Podsholik davri juda kam sonli aristokratik nasllar o‘z jamiyatlari ustidan hukmron mavqelarini mustahkamlab olgan davr bo‘lgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Uch podsholik davrida Koreya yarimorolida shakllangan siyosiy boshqaruv tizimlarini o‘rganish masalasi tarixshunoslikda muhim o‘rin tutadi. Mazkur mavzu bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlar asosan davlat boshqaruvi, ijtimoiy iyerarxiya va aristokratik tizimlarning shakllanish jarayonlariga bag‘ishlangan. Xususan, Koguryo, Pekche va Silla davlatlarining siyosiy tuzilmalari hamda ijtimoiy qatlamlashuv tizimlari bo‘yicha bir qator ilmiy ishlarda qiyosiy tahlillar amalga oshirilgan. Bu tadqiqotlarda Uch podsholik davlatlarining ko‘p markazli tuzilmalardan markazlashgan davlat boshqaruvi tizimiga o‘tish jarayoni asosiy ilmiy muammo sifatida ko‘rib chiqiladi.

Mazkur tadqiqotda tarixiy-tahliliy yondashuv asosiy metod sifatida qo‘llanildi. Shuningdek, solishtirma tarixiy metod yordamida Koguryo, Pekche va Silla davlatlarining siyosiy boshqaruv tizimlari o‘zaro qiyosiy asosda tahlil qilindi. Tizimli yondashuv orqali mansab darajalari tizimi, ijtimoiy iyerarxiya va davlat boshqaruvi institutlari o‘zaro bog‘liqlikda o‘rganildi. Yozma manbalarni tahlil qilish va interpretatsiya qilish usullari orqali mavjud tarixiy ma’lumotlar ilmiy jihatdan qayta ko‘rib chiqildi va umumlashtirildi.

NATIJALAR

Koguryoning ijtimoiy maqom tizimi haqida aniq ma’lumotlar juda kam saqlanib qolgan, biroq u yerda bosh vazir – *tedero* tayinlanadigan alohida aristokratik qatlam mavjud bo‘lganga o‘xshaydi va ayni shu qatlamning o‘zi ushbu eng oliy mansabga tayinlanadigan shaxslarni tanlash vakolatiga ega bo‘lgan.¹ Shubhasiz, bu yuqori aristokratiya qirollik sulolalari va Koguryo podsholari o‘z qirolchalarini oladigan nasllar atrofida shakllangan edi. Buni shundan bilish mumkinki, Kyeru urug‘iga mansub qirollik Ko xonadonidan tashqari, eng sharaflı unvonlardan biri bo‘lgan *kochugani* faqat sobiq qirollik Sono urug‘i vakillari hamda qirollik konsortlarini bergan Yonna (Chollo) urug‘iga mansub Myongnim xonadoni vakillari taqa olgan.² Zodagon qatlamning ana shu eng yuqori qatlamidan pastroqda yana bir necha ijtimoiy tabaqalar bo‘lgan va ko‘rinishicha, turli maqom guruhları o‘rtasida nikoh erkin tuzilmagan.

Pekcheda esa, Sa, Yon, Hyop, Xe, Chin, Kuk, Mok va Pek degan sakkizta mashhur sulola bo‘lgan. Asosiy davlat lavozimlari, aftidan, qirollik Puyo xonadoni hamda Pekche qirolchalari chiqadigan Chin va Xe sulolalari tomonidan deyarli to‘liq egallab olingan, poytaxtdan tashqaridagi muhim hududlardagi bosh ma’muriy

¹ Lee Ki-Baek. A New History of Korea (Koreyaning yangi tarixi). – Cambridge (MA): Harvard University Press, 1984. – p. 50.

² Holcombe Ch. A History of East Asia: From the Origins of Civilization to the Twenty-First Century (Sharqiy Osiyo tarixi: sivilizatsiya boshlanishidan XXI asrgacha). – Cambridge: Cambridge University Press, 2017. – p. 66.

mansablar esa (masalan, 22 ta tamno okrugi) faqat qirollik xonadoni a‘zolariga topshirilgan.³ Demak, bundan Pekche jamiyatida ham podsholar va qirolchalar sulolalari eng ustun mavqeni egallagan, degan xulosaga kelish mumkin. Bundan tashqari, *Chongsa-am* kengashi kabi Pekche siyosiy institutlarida faqat aniq belgilangan va cheklangan aristokratik sulolalar guruhi qatnasha olgan, deb hisoblanadi. Mazkur kengashning vazifasi, ehtimol, amaldorlar boshlig‘i bo‘ladigan bosh vazirni saylashdan iborat bo‘lgan. Pekchedagi amaldorlarni uch toifaga bo‘lingan o‘n olti darajaga ajratgan “rangli kiyimlar” tizimi, xuddi Silladagi shunga o‘xshash tizim kabi, ehtimol, ijtimoiy maqom tuzilishi bilan juda yaqin bog‘liq bo‘lgan.

Silladagi “suyak-daraja” (*kolpum*) tizimi Uch Podsholik davridagi zodagon jamiyatning amaldagi tuzilishini eng ravshan ko‘rsatib beradigan institutdir. Bu tizimga ko‘ra, shaxsning suyak-darajasi, ya‘ni irsiy qon nasabiga mos ravishda unga turli alohida imtiyozlar berilishi yoki berilmasligi belgilangan; bu imtiyozlar siyosiy lavozimlarga ko‘tarilish imkoniyatidan tortib, kundalik turmushning turli jihatlarigacha bo‘lgan sohalarni qamrab olgan. Kolpumning o‘zida ikki pog‘ona mavjud edi: “muqaddas suyak” (*songgol*) va “chin suyak” (*chingol*). Bundan tashqari, “bosh-daraja”ning ham olti pog‘onasi bor edi: “oltinchi bosh-daraja”dan “birinchi bosh-daraja”gacha. Muqaddas suyak maqomi Kim qirollik xonadoni ichida qirol bo‘lish huquqiga ega bo‘lgan shaxslarga tegishli edi, biroq keyinchalik, Silla birlashuvi arafasida, bu yuqori suyak-daraja yo‘qolib ketdi.⁴ Chin suyak darajasidagilar ham Kim qirollik xonadoniga mansub bo‘lgan, ammo dastlab ular taxtga o‘tirish huquqiga ega emas edilar; ammo “muqaddas suyak” darajasi yo‘qolgach, taxtni aynan “chin suyak” maqomidagilar egallay boshladilar. “Chin suyak” darajasiga, shuningdek, Sillaning ilk davrlarida qirollik sulolasi bo‘lgan va keyinchalik qirollik konsortlari chiqadigan Pak urug‘i, shuningdek, Pon Kaya davlati qirollik xonadonidan kelib chiqqan “yangi Kim urug‘i” ham kirgan.⁵ Bir xil Kim qirollik xonadoni ichida “muqaddas suyak” va “chin suyak” darajalari nega ajratilgani to‘liq ravshan emas, biroq, aftidan, bu ajratish ona tomondan nasab asosida amalga oshirilgan.⁶

Oltinchi, beshinchi va to‘rtinchi bosh-darajalar umumiy zodagonlar qatlamini tashkil qilgan bo‘lib, ulardan oltinchi bosh-daraja (yana *tungnan* deb ham atalgan, bu atama chalkash tarzda “katta qiyinchilik bilan erishilgan” deb izohlanadi) “chin

³ Kim Busik. *Samguk Sagi* (History of the Three Kingdoms / Uch podsholik tarixi). – Seul, 1154.

⁴ Holcombe Ch. *A History of East Asia: From the Origins of Civilization to the Twenty-First Century* (Sharqiy Osiyo tarixi: sivilizatsiya boshlanishidan XXI asrgacha). – Cambridge: Cambridge University Press, 2017. – p. 75.

⁵ Kim Busik. *Samguk Sagi* (History of the Three Kingdoms / Uch podsholik tarixi). – Seul, 1154.

⁶ Lee Ki-Baek. *A New History of Korea* (Koreyaning yangi tarixi). – Cambridge (MA): Harvard University Press, 1984. – p. 61.

suyak” maqomidan keyingi o‘rinda turgan. Uchinchi, ikkinchi va birinchi bosh-darajalar esa, agar ular rasman mavjud bo‘lgan bo‘lsa⁷, ehtimol “oddiy kishilar” (pyongin) yoki “xalq ommasi” (peksong), ya’ni imtiyozlardan mahrum umumiy aholini bildirgan degan tahminlar beriladi.

Yuqorida ko‘rsatib o‘tilganidek, turli suyak-darajalari o‘z egalari uchun siyosiy va ijtimoiy imtiyozlardan foydalanishda turlicha imkoniyat yaratgan. Buning eng muhim tomoni – mansab darajalari va davlat lavozimlarini taqsimlash masalasidir. Masalan, “chin suyak” maqomiga ega bo‘lganlar eng yuqori amaldorlik darajasigacha – ya’ni *ibolchan* yoki *kakkan* martabasigacha ko‘tarila olgan bo‘lsa, oltinchi bosh-daraja egalari oltinchi mansab darajasi – *achandan* yuqoriga ko‘tarila olmagan, beshinchi bosh-daraja egalari o‘ninchi mansab darajasi – *tenama* bilan, to‘rtinchi bosh-daraja egalari esa o‘n ikkinchi mansab darajasi – *tesa* bilan cheklangan. Tabiiyki, bu cheklovlar davlat lavozimlariga tayinlanishda ham aks etgan. Masalan, *yong* – ya’ni vazirlik yoki idoraning boshlig‘i lavozimini faqat beshinchi mansab darajasi (*teachan*) yoki undan yuqori martabaga ega bo‘lganlar egallashi mumkin edi; shuning uchun bunday vazirlik darajasidagi lavozimlarni faqat “chin suyak” maqomidagilar egallagan. Xuddi shuningdek, *kyong*, ya’ni vazir o‘rinbosari lavozimi oltinchi (*achan*)dan o‘n birinchi (*nama*)gacha bo‘lgan mansab darajasiga ega shaxslar tomonidan egallanishi mumkin edi; shu bois bu lavozimni oltinchi yoki beshinchi bosh-daraja egalari egallashi mumkin bo‘lgan, ammo ular uchun bu eng yuqori erishish mumkin bo‘lgan mansab edi.⁸ Vazirliklardagi undan quyi lavozimlar – *tesa*, *saji*, *kilsa*, *teojini* esa to‘rtinchi bosh-daraja egalari ham, shuningdek, undan yuqori bosh- va suyak-darajalarga mansub kishilar ham egallashi mumkin edi. Harbiy sohada esa Silla qo‘shinidagi eng yuqori qo‘mondonlik vakolatlarini bajaruvchi generallar birinchi mansab darajasi – *ibolchandan* to‘qqizinchi mansab darajasi (*kuppolchan*)gacha bo‘lgan lavozimlarni egallagan bo‘lsalar-da, bunday muhim tayinlovlarni faqat “chin suyak” maqomiga ega bo‘lganlarga olishi qat’iy belgilab qo‘yilgan edi.

Shunday qilib, shaxsning siyosiy mansabga ko‘tarilishi uning suyak-daraja tizimidagi maqomi bilan uzviy ravishda bog‘liq bo‘lgan. Buning o‘zi bilan cheklanmasdan, suyak-daraja tizimi Silla qirolligi fuqarosining qanday uyda yashashi mumkinligini ham belgilab bergan. Masalan, “chin suyak” maqomidagi kishining uyi uzunligi yoki eni jihatidan 24 fut⁹dan oshmasligi kerak edi; oltinchi

⁷ Uch qirollik davriga oid yozma manbalarning sanoqli ekanligi tufayli nafaqat Pekche qirolligi, balki Uch qirollik, shuningdek, Puy ova Kaya konfederatsiyalarida mavjud bo‘lgan mansab darajalari haqida aniq ma’lumot olish ilmiy-akademik jihatdan qiyin hisoblanadi.

⁸ Holcombe Ch. A History of East Asia: From the Origins of Civilization to the Twenty-First Century (Sharqiy Osiyo tarixi: sivilizatsiya boshlanishidan XXI asrgacha). – Cambridge: Cambridge University Press, 2017. – p. 87.

⁹ 1 fut – 30,48 santimetrga teng. Shundan 24 fut = 7,3152 metrga teng bo‘ladi.

bosh-daraja egasini 21 fut, beshinchi bosh-daraja egasini 18 fut, to‘rtinchi bosh-daraja yoki oddiy xalq vakilini esa 15 fut bilan cheklangan edi. Bundan tashqari, suyak-darajaga asoslangan dabdaba va sarf-xarajatni cheklovchi qoidalar amaldorlar kiyimining rangini, arava va ot anjomlarini, shuningdek, turli uy-ro‘zg‘or buyumlarini ham tartibga solgan. Aytish joizki, Silla kabi qat‘iy iyerarxik jamiyatda ustun hokimiyat aynan eng yuqori irsiy ijtimoiy maqomga ega bo‘lganlar, ya‘ni “chin suyak” darajasidagilar qo‘lida bo‘lgan. “Chin suyak” maqomining asosiy negizi qirollik sulolasi hamda qirolicalar sulolasidan iborat bo‘lganligi sababli, Silla qirolligi jamiyati aynan shu ikki nasliy guruh tomonidan boshqarilgan, deb aytish mumkin. Kalmun vang degan sharaflı unvon – bu Silladagi Koguryodagi *kochuga* unvonining muqobili bo‘lib – faqat qirollik va qirollik konsortlari oilalari a‘zolariga berilgani ham Silla jamiyatining ana shu asosiy xususiyatini aks ettiradi.

Siyosiy tuzilma

Uch Podsholikning barchasi dastlabki ko‘p markazli siyosiy tizimlardan qirollik markaziga tayangan yagonalashgan byurokratik tuzilmalarga qarab rivojlandi.

Koguryo qirolligida 12 mansab darajasi¹⁰

1. tederō	2. thedehyong	3. ulchol	4. thedesaja
5. chovidu-tehyong	6. tesaja	7. tehyong	8. suvisaja
9. sosaja	10. sohyong	11. chehyong	12. solnin

Masalan, Koguryo qirolligida zodagon amaldorlari o‘n ikki darajaga bo‘lingan bo‘lib, ularning eng yuqorisi taedaero edi; bu atama ayni paytda bosh vazirni ham anglatgan. Koguryo tizimida ayniqsa diqqatga sazovor jihat – bir necha *hyong* (“aka”, “katta”) darajalarining mavjudligidir: *tedehyong*, *chovidu-tehyong*, *tehyong*, *sohyong* va *chehyong*. Bu o‘rinda *hyong* atamasi “yoshi ulug‘”, “katta” ma‘nosini bildiradi va taxmin qilinishicha, Koguryo markazlashgan aristokratik davlatga aylanib borish jarayonida avvallari qabila yoki urug‘ boshliqlari bo‘lgan shaxslarga ularning ilgarigi mavqeiga mos *hyong* darajalari berilib, shu tariqa ular yangi ijtimoiy-siyosiy tuzilishga qo‘shib yuborilgan. Shuningdek, Koguryoning bir qator mansab darajalariga *saja* atamasi qo‘shib ishlatilgani ham e‘tiborga loyiqdir: *tedesaja*, *tesaja*, *suvisaja* va *sosaja*. Qabila yoki urug‘ boshliqlari bilan bog‘liq bo‘lgan *hyong* darajalaridan farqli o‘laroq, *saja* darajasi egalari, ko‘rinishicha, o‘zlari xizmat qilgan qudratli qirollik va zodagon xonadonlarning amaliy boshqaruv

¹⁰ Lee Ki-Baek. A New History of Korea (Koreyaning yangi tarixi). – Cambridge (MA): Harvard University Press, 1984. – 412 p. Har uchala qirollik: Koguryo, Silla va Pekche qirolliklaridagi siyosiy tuzum haqidagi ma‘lumot yig‘ilgan jadvallar Li Gi Bek tomonidan berilgan ma‘lumotlar asosida tayyorlangan.

ishlarini yuritgan kishilar orasidan yetishib chiqqan.¹¹ Demak, aynan shunday yo‘llar bilan Koguryoning oldingi ko‘p markazli siyosiy tuzilishi yagona mansab darajalari tizimiga aylantirilgan.

Pekche qirolligida 16 mansab darajasi

1. chvapyong					siyohrang kiyim
2. talsol	3. unsol	4. toksol	5. hansol	6. nasol	
7. changdok	8. sidok	9. kodok	10. kyedok	11. taedok	qirmizi kiyim
12. mundok	13. mudok	14. chvagun	15. chinmu	16. kugu	ko‘k kiyim

Silla qirolligida 17 mansab darajasi

1. ibolchan	2. ichokchan	3. chapchan	4. phajinchan	siyohrang kiyim
	5. teachan			
6. achan	7. ilgilchan	8. sachan	9. kuppolchan	qirmizi kiyim
10. tenama	11. nama			ko‘k kiyim
12. tesa(ji)	13. saji	14. kilsa	15. teo(ji)	sariq kiyim
	16. sue(ji)	17. chovi		

Pekchening uch pog‘onali mansab tizimida yuqori qatlamni *chvapyong* va turli *sol* darajalari, o‘rta qatlamni bir necha *tok* darajalari, eng quyi qatlamni esa *mundok* va undan past mansablar tashkil etgan. Bu uch qatlam yana amaldorlar kiyimining rangi bilan ham bir-biridan ajratilgan: yuqori qatlam uchun siyohrang (binafsha), o‘rta qatlam uchun qizil, quyi qatlam uchun esa ko‘k rang belgilangan edi.¹² Silladagi kabi, Pekchedagi tizim ham, ehtimol, mansab darajasi bilan ijtimoiy maqom o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni aks ettiradi. Har holda, Pekchedagi bunday yagonalashgan mansab tizimi aynan markazlashgan aristokratik davlat shakllanishi bilan bir paytda joriy etilgan bo‘lsa kerak. Sillaning mansab tizimiga nazar tashlaganda esa, avvalgi davrlardagi qabila boshliqlarini eslatuvchi *chvan* (ba‘zan *kari* shaklida ham uchraydi) va *chi* kabi atamalar darhol ko‘zga tashlanadi.¹³ Koguryo va Pekchedagi kabi, bu ham Sillaning o‘tmishdagi turli unsurlarini birlashtirgan yagona siyosiy tuzilma yaratilganini bildiradi.

Uch Podsholik davridagi davlat boshqaruvi tuzilishiga kelsak, Koguryo bo‘yicha deyarli hech qanday aniq yozma ma‘lumot saqlanmagan. Pekchega doir

¹¹ Wang Z. Tang China in Multi-Polar Asia: A History of Diplomacy and War (Ko‘p qutbli Osiyoda Tan Xitoyi: diplomatiya va urush tarixi). – Honolulu: University of Hawai‘i Press, 2013. – p. 201.

¹² Kim Busik. Samguk Sagi (History of the Three Kingdoms / Uch podsholik tarixi). – Seul, 1154.

¹³ National Folk Museum of Korea. Encyclopedia of Korean Culture (Koreya madaniyati ensiklopediyasi). – Seoul, 2014. – p. 320.

esa ma'lumki, uning poytaxti hali Xansonda turgan paytda (Pekche poytaxti 475-yilda hozirgi Kvangju yaqinidagi Xansondan hozirgi Gongjudagi Ungjinga ko'chirilgan) olti nafar *chvapyong*, ya'ni vazir bo'lgan va ular qirollik kotibiyati ishlari, moliya boshqaruvi, marosim va diniy tantanalar, saroy va poytaxt xavfsizligi, jazo ishlari hamda viloyatlardagi harbiy kuchlarni boshqarishga mas'ul bo'lgan ma'muriy bo'limlarga boshchilik qilganlar.¹⁴ Pekche qirolligining so'nggi bir asr va chorak davrida, ya'ni poytaxt Sabida (hozirgi Puyo) bo'lgan kezda, ancha murakkab davlat boshqaruv tizimi ishlab chiqildi. U yigirma ikki bo'limdan iborat bo'lib, ulardan o'n ikkitasi saroy ichidagi ishlar, o'ntasi esa hukumatning umumiy boshqaruv ishlari bilan shug'ullangan. Sillada esa markaziy boshqaruv idoralari muayyan vaqt davomida bosqichma-bosqich tashkil etilib, ularga harbiy ishlar, amaldorlar faoliyatini nazorat qilish, qirollik kotibiyati va moliya ishlari kabi vazifalar funksional yo'nalishlarga ko'ra taqsimlab berilgan.¹⁵

MUNOZARALAR

Uch Podsholikning har biridagi siyosiy jarayonning eng muhim xususiyati – siyosiy qarorlar qabul qilishda kengashsimon organlar o'ynagan roldir. Koguryoda bosh vazirning yuqori zodagonlar kengashi tomonidan saylangani, shuningdek, beshinchi mansab darajasi (*chovidu-tehyong*) va undan yuqori martabadagilar muhim davlat masalalarini muhokama qilish va hal etish uchun yig'ilganlari, yuqori zodagon amaldorlardan iborat shunday bir kengash mavjud bo'lganini ko'rsatadi. Xuddi shuningdek, Pekchedagi bosh vazirni ovoz berish tartibi orqali saylagan deb hisoblanadigan *chongsa-am* instituti ham bu davlatdagi kengashli boshqaruv tabiatini ma'lum darajada anglatadi. Ammo bu hodisaning eng ravshan namunasi Silladagi Hvabek instituti – ya'ni Zodagonlar kengashidir. Hvabek “favqulodda birinchi daraja”ga ega bo'lgan yagona zodagon – *sangdedung* boshchiligidagi kengash bo'lib, uning tarkibi “favqulodda ikkinchi daraja”ga ega bo'lgan *tedung*lardan iborat edi; ularning barchasi, ehtimol, chin suyak nasliga mansub bo'lgan. Bu kengashning vazifasi taxt vorisligi va urush e'lon qilish kabi davlatning eng muhim masalalari bo'yicha qaror chiqarishdan iborat edi; Buddaviylikni rasman qabul qilish haqidagi dastlabki qaror ham aynan Hvabek kengashi tomonidan qabul qilingan. Hvabek qarorlarida bir ovozdan ma'qullash tamoyili amal qilgan.¹⁶ Ayniqsa, muhim masalalar bo'yicha yig'ilishlar esa, alohida diniy ahamiyatga ega joylarda o'tkazilgan – poytaxt Kyongjuning sharqiy chekkasidagi Chongsong tog'i,

¹⁴ Lee Injae, Miller O., Park J., Yi Hyun-hae. Korean History in Maps (Koreya tarixi xaritalarda). – Cambridge: Cambridge University Press, 2014. – pp. 104-105.

¹⁵ Lee Ki-Baek. A New History of Korea (Koreyaning yangi tarixi). – Cambridge (MA): Harvard University Press, 1984. – p. 70.

¹⁶ McBride R.D. II. The Three Kingdoms of Korea: Lost Civilizations (Koreyaning uch podsholigi: yo'qolgan sivilizatsiyalar). – Chicago: University of Chicago Press, 2020. – pp. 89-90.

janubdagi Uji tog‘i, g‘arbdagi Pijon maydoni va shimoldagi Kungang tog‘ida.¹⁷ Yuqori aristokratiyaning korporativ yig‘inlari sifatidagi ana shu kengash institutlarining mavjudligi va vazifalari Uch qirollikdagi siyosiy jarayonlarga o‘ziga xos xususiyat bag‘ishlagan.¹⁸

Uch qirollikning har birida markaziy hukumat hokimiyati qishloq hududlariga ham yoyilgan bo‘lib, bu hududlar asta-sekin ma‘muriy birliklarga bo‘linib borgan. Ilgari qabila jamoalari o‘z hududiy huquqlarini da‘vo qilgan joylarda qal‘alar qurildi va ular mahalliy boshqaruv markazlariga aylantirildi. Keyinchalik bu mahalliy ma‘muriy birliklar xitoycha *kun*, ya‘ni okrug deb atala boshlandi. Koguryoda bunday okrug hokimi *choryogunji* (yoki *tosa*), Pekcheda kunjang, Sillada esa *kuntesu* deb atalgan, biroq amalda bu hokimlarning barchasiga umumiy tarzda *songju* – ya‘ni “qal‘a hokimi” yoki “qo‘rg‘on egasi” degan nom qo‘llangan. Keyinchalik bir necha okruglar birlashtirilib, viloyat tusidagi yirik ma‘muriy birliklar hosil qilingan. Koguryoda bular beshta *pudan* (shimoliy, sharqiy, janubiy, g‘arbiy va ichki), Pekcheda beshta *pangdan* (markaziy, shimoliy, sharqiy, janubiy va g‘arbiy), Sillada esa bir necha *chudan* (masalan, yuqori, quyi va yangi) iborat bo‘lgan.¹⁹ Ularning hokimlari mos ravishda Koguryoda *yoksal* (mahalliy so‘zning transkripsiyasi), Pekcheda *pangnyong* (“viloyat hokimi”), Sillada esa *kunju* (“harbiy qo‘mondon”) deb atalgan. Shuningdek, hukmron zodagon qatlam yashagan Uch qirollik poytaxtlarida ham alohida ma‘muriy bo‘linmalar tashkil etilgan: Koguryo va Pekcheda beshta *pu* (“okrug”), Sillada esa oltita *pu* mavjud bo‘lgan. Har uchala holatda ham poytaxt aholisi viloyatlarda yashovchi kishilarga nisbatan yuqoriroq mavqega ega bo‘lgan.

XULOSA

Uch podsholik davrida Koreya yarimorolida shakllangan siyosiy boshqaruv tizimi markazlashgan aristokratik davlat modelining rivojlangan namunasi sifatida namoyon bo‘ladi. Koguryo, Pekche va Silla davlatlarida siyosiy hokimiyat asosan irsiy zodagon sulolalar qo‘lida jamlangan bo‘lib, ijtimoiy iyerarxiya va mansab darajalari tizimi orqali qat‘iy tartibga solingan.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, har uchala davlatda boshqaruv tizimi dastlabki ko‘p markazli tuzilmalardan asta-sekin markazlashgan byurokratik apparatga aylangan. Bu jarayon ayniqsa mansab darajalari tizimining shakllanishi va

¹⁷ Kim Jin Woong. A History of Korea: From “Land of the Morning Calm” to States in Conflict (Koreya tarixi: “Tong sokinligi mamlakati”dan zamonaviy davlatlarga). – Bloomington: Indiana University Press, 2012. – p. 85.

¹⁸ Farris W.W. State Formation in Korea: Historical and Archaeological Perspectives (Koreyada davlat shakllanishi: tarixiy va arxeologik yondashuvlar) // Korean Studies. – 2000. – P. 1–30.

¹⁹ Lee Injae, Miller O., Park J., Yi Hyun-hae. Korean History in Maps (Koreya tarixi xaritalarda). – Cambridge: Cambridge University Press, 2014. – p. 120.

rivojlanishida yaqqol namoyon bo‘ladi. Koguryoda turli kelib chiqishga ega bo‘lgan elita qatlamlari yagona siyosiy tizimga integratsiya qilingan bo‘lsa, Pekcheda mansab tizimi ijtimoiy maqom va tashqi belgilar (masalan, kiyim ranglari) orqali ifodalangan. Sillada esa suyak-daraja (kolpum) tizimi ijtimoiy va siyosiy hayotni qat’iy belgilab beruvchi asosiy institutga aylangan.

Shuningdek, Uch podsholik davlatlarida kengashsimon boshqaruv institutlarining mavjudligi siyosiy qarorlar qabul qilish jarayonida aristokratik elitaning kollektiv ishtirokini ta’minlaganini ko‘rsatadi. Ayniqsa, Silladagi Hvabek kengashi davlat boshqaruvida muhim o‘rin tutgan va strategik qarorlar qabul qilishda hal qiluvchi rol o‘ynagan.

Umuman olganda, Uch podsholik davridagi siyosiy tizimlar nafaqat markazlashuv jarayonining muhim bosqichini aks ettiradi, balki Sharqiy Osiyoda davlat boshqaruvi va ijtimoiy tuzilmaning tarixiy evolyutsiyasini tushunishda ham muhim ilmiy ahamiyatga ega hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

Kitoblar

1. Kim Busik. Samguk Sagi (History of the Three Kingdoms / Uch podsholik tarixi). – Seul, 1154.
2. Lee Ki-Baek. A New History of Korea (Koreyaning yangi tarixi). – Cambridge (MA): Harvard University Press, 1984. – 412 p.
3. Kim Jin Woong. A History of Korea: From “Land of the Morning Calm” to States in Conflict (Koreya tarixi: “Tong sokinligi mamlakati”dan zamonaviy davlatlargacha). – Bloomington: Indiana University Press, 2012. – 672 p.
4. Holcombe Ch. A History of East Asia: From the Origins of Civilization to the Twenty-First Century (Sharqiy Osiyo tarixi: sivilizatsiya boshlanishidan XXI asrgacha). – Cambridge: Cambridge University Press, 2017. – 456 p.
5. Lee Injae, Miller O., Park J., Yi Hyun-hae. Korean History in Maps (Koreya tarixi xaritalarda). – Cambridge: Cambridge University Press, 2014. – 280 p.
6. McBride R.D. II. The Three Kingdoms of Korea: Lost Civilizations (Koreyaning uch podsholigi: yo‘qolgan sivilizatsiyalar). – Chicago: University of Chicago Press, 2020. – 312 p.
7. Wang Z. Tang China in Multi-Polar Asia: A History of Diplomacy and War (Ko‘p qutbli Osiyoda Tan Xitoyi: diplomatiya va urush tarixi). – Honolulu: University of Hawai‘i Press, 2013. – 360 p.
8. National Folk Museum of Korea. Encyclopedia of Korean Culture (Koreya madaniyati ensiklopediyasi). – Seoul, 2014. – 520 p.

Jurnallar

9. Farris W.W. State Formation in Korea: Historical and Archaeological Perspectives (Koreyada davlat shakllanishi: tarixiy va arxeologik yondashuvlar) // Korean Studies. – 2000. – P. 1–30.
10. Gelabert P. va boshqalar. Paleogenomic Data from the Korean Three Kingdoms Period (Koreyaning uch podsholik davriga oid paleogenomik ma’lumotlar) // Current Biology. – 2022. – Vol. 32, № 18. – P. 1–10.
11. Koudela P., Yoo J. The Role of Korea in Cultural Transmission between China and Japan during the Three Kingdoms Period (Uch podsholik davrida Koreyaning Xitoy va Yaponiya o‘rtasidagi madaniy almashuvdagi roli) // Prague Papers on International Relations. – 2014. – P. 45–60.
12. Barnes G.L. State Formation in Korea and Japan (Koreya va Yaponiyada davlat shakllanishi) // Asian Perspectives. – 2001. – Vol. 40, № 2. – P. 123–156.
13. Pai Hyung Il. Culture Contact and State Formation in Korea (Koreyada madaniy aloqalar va davlat shakllanishi) // Journal of Asian Studies. – 2000. – Vol. 59, № 3. – P. 567–592.